

Wstęp

Niniejszy tom ukazuje się po bardzo długim czasie, ma więc charakter w pewnym sensie historyczny, dzięki czemu nabrał szlachetnej patyny. Od konwersatorium, na którym zostały wygłoszone zamieszczone w tomie referaty, minęło ponad dziesięć lat. Tematem ówczesnego karpackiego spotkania była *Perswazja poprzez styl i stylizację*. Konwersatorium zgromadziło wielu zainteresowanych, przedstawiono na nim prawie 30 referatów, z których większość publikujemy w XXIV tomie JaK.

Zawarte w nim teksty tworzą kilka bloków tematycznych. Wyraźnie wyodrębniającą się grupę stanowią opracowania dotyczące perswazji w tekstach związanych z polityką. Są to zarówno prace teoretyczne (artykuł Renaty Przybylskiej), jak i analizy jednostkowych wypowiedzi z odległej przeszłości (artykuły Małgorzaty Dawidziak-Kładoczej, Mirosławy Ampel-Rudolf i Anny Zury) czy studia odnoszące się do wypowiedzi polskich polityków z przełomu tysiącleci (Katarzyna Korycińska-Skóra, Eliza Grzelak wraz z Arkadiuszem Piniarskim) lub do programów i tekstów informacyjnych partii politycznych (Katarzyna Kłosińska).

W drugiej grupie powiązanych tematycznie tekstów znalazło się omówienie rozmów dzieci w wieku przedszkolnym (Barbara Boniecka) oraz analiza nacechowanych perswazyjnie rozmów prywatnych, których uczestnicy, wykorzystując różnego typu przewagę, osiągają zamierzony cel (Kamilla Terminińska). O komplemencie w aspekcie perswazyjnym pisze Beata Drabik-Frączek.

Na temat perswazji w utworach literackich wypowiada się Natalia Wysogrodzka-Liberadzka w artykule poświęconym współczesnej prozie chorwackiej.

Kolejną grupę tematyczną tworzą teksty dotyczące stylistyki i są to opracowania Rafała Zimnego i Jacka Wasilewskiego.

Językowemu i dyskursywnemu obrazowi szkoły w socjolekcie uczniowskim poświęcił swój artykuł Jerzy Biniewicz, Tatjana Navicka zajęła się porównaniem sposobu definiowania *kosmopolityzmu* w słownikach ogólnych i przez młodzież. Perswazyjna komunikacja masowa wykorzystywana w tekstach dwóch znanych zespołów (The Rolling Stones i Extramoduro) została zanalizowana przez Alfonsa Gregoriego. Poza ramy języka wykracza natomiast tekst Ryszarda Solika na temat średniowiecznej ikonografii i jej walorów perswazyjnych.

Marcin Poprawa zajął się analizą telewizyjnego reportażu interwencyjnego oraz stosowanych w nim werbalnych i wizualnych chwytów perswazyjnych.

Idea *plain language* reprezentowana jest przez tekst Tomasza Piekota i Marka Maziarza, w którym omawiają indeks FOG Gunninga zastosowany do mierzenia zrozumiałości polskich tekstów publicznych.

Tom otwiera tekst Renaty Przybylskiej poświęcony typologii form mów publicznych. Autorka poszukuje wyraźnych kryteriów, przy pomocy których dałoby się wydzielić grupy wystąpień publicznych. Proponuje między innymi następujące: wystąpienia do odbiorcy zidentyfikowanego — niezidentyfikowanego; wystąpienia z nadawcą wyeksponowanym — z nadawcą ukrytym, z nadawcą eksponującym „ja” osobiste *versus* nadawca reprezentujący wspólnotę. Ponadto autorka wyodrębnia jeszcze wystąpienia wyczułone na kontekst i nieczułe na kontekst, wystąpienia emocjonalnie zimne i gorące, negatywne i pozytywne, a także perswazyjne i informacyjne.

Retoryce dawnej poświęciła tekst Małgorzata Dawidziak-Kładoczna. Artykuł *Perswazyjność pierwszych polskich tekstów politycznych na przykładzie wypowiedzi posłów sejmu 1548 roku na temat ożenku króla* zawiera analizę mowy wygłoszonej przez Andrzeja Górkę przeciw małżeństwu Zygmunta Augusta z Barbarą Radziwiłłówną. Autorka położyła nacisk na zastosowane przez tego mówcę zabiegi perswazyjne, zwróciła uwagę na stanowczość wystąpienia posła przy jednoczesnym zachowaniu konwenansów należnych królowi. Z kolei tekst Mirosławy Ampel-Rudolf dotyczy słynnego przemówienia M.L. Kinga *Marzę, że któregoś dnia...* (wygłoszonego w 1963 roku w Waszyngtonie). Autorka zastanawia się nad sposobem „realizacji modelu komunikatu rytuału i ekspresji” w tym przemówieniu. Przedstawia najważniejsze wykładniki perswazyjne tego typu wypowiedzi.

Anna Zura pisze o perswazji w przemówieniach Václava Havla. Wypowiedzi tego pisarza, dysydenta, a później prezydenta Czech niezwykle wyraźnie odróżniają się głębią myśli, odczuwalną wrażliwością na wartości moralne i postawą etyczną od większości tekstów analizowanych w tym tomie. Uderza piękno i prostota wypowiedzi Havla, w których umiejętnie zastosował systemowe środki perswazji (autorka omawia — za Awdiejewem — cztery grupy metaoperatorów perswazyjnych: blokujących weryfikację, wywołujących efekt obserwatora, zmieniających hierarchię układu informacyjnego oraz operatory wzmocnienia funkcji pragmatycznych).

Z kolei Katarzyna Korycińska-Skóra przedstawia krótką analizę sposobu argumentowania stosowanego przez przewodniczącego Samoobrony Andrzeja Leppera. Autorka zajmuje się przede wszystkim wyraźnie zarysowanymi elementami stylu potocznego w jego wypowiedziach, podkreślając ich prostotę i związaną z tym łatwość trafiać do odbiorców. Pokazuje też, że umiejętny dobór znanych każdemu wyrażen oraz prosta składnia wypowiedzi mają ogromną siłę perswazji.

Eliza Grzelak i Arkadiusz Piniarski odnoszą się do dwóch *exposé* Donalda Tuska — z roku 2007 oraz 2011, wskazując na ich podobieństwa. Zdaniem autorów, styl obu wystąpień jest zbliżony, tak jak i zawartość merytoryczna.

Katarzyna Kłosińska natomiast skoncentrowała się na tekstach informacyjnych i programowych polskich partii politycznych o charakterze marginalnym. Autorka zastanawia się, w jakich rolach widzieliby się najchętniej przywódcy tych ugrupowań — ekspertów, mędrców, dowódców, dziadków czy wieszczów.

Analiza pokazała także dużą nieudolność stylistyczną informacji i programów tworzonych na potrzeby tych grup.

Rzadko omawiany problem perswazji w tekstach dziecięcych (na podstawie nagranych rozmów) przedstawia Barbara Boniecka. Perswazja (ukryta lub nie) ujawnia się w bardzo wielu wypowiedziach dzieci, przyjmując różne formy językowe.

Tekst Kamilli Terminińskiej *Codzienna „przemoc” konwersacyjna* zawiera omówienie pięciu rozmów toczących się w różnych sytuacjach, w których jeden z rozmówców usilnie dąży do uzyskania korzyści, natomiast drugi (lub pozostali) nie jest tym zainteresowany. Zdaniem badaczki, kierunek rozmowie nadaje interlokutor mający przewagę (emocjonalną, społeczną) i zwykle uzyskuje to, do czego dążył.

Na skuteczność aktu komplementowania jako narzędzia perswazji zwraca z kolei uwagę w interesującym artykule Beata Drabik-Frączek.

Natalia Wyszogrodzka-Liberadzka podjęła się opisanie mechanizmów perswazyjnych zawartych w chorwackiej książce Lany Biondić *Jak być piękną i bogatą*. Według autorki artykułu, literatura tego typu ma negatywny wpływ na część kobiet na całym świecie, trzeba więc ją analizować, pokazując występujące w niej środki perswazyjne.

Rafał Zimny — po przedyskutowaniu możliwości badania reklam w perspektywie stylistyki funkcjonalnej, pragmatycznej i kognitywnej — stwierdza, że powinno się analizować reklamy, biorąc pod uwagę podejście holistyczne, a więc wszystkie wspomniane paradygmaty stylistyczne. Styl reklamowy nie jest natomiast, zdaniem badacza, stylem funkcjonalnym.

Artykuł Jacka Wasilewskiego dotyczy sposobów zwiększania perswazyjności tekstów poprzez używanie fraz przypisanych do określonych ról społecznych (np. władzy i reklamy, będących instytucjami kontroli). Wybrane środki stylistyczne to zestaw sygnałów, dzięki którym reguluje się stosunki społeczne bez bezpośredniego ukazywania siły i dominacji.

Tekst Jerzego Biniewicza o językowym i dyskursywnym obrazie szkoły w języku uczniów omawia natomiast problem sposobu wartościowania codziennego dnia przez uczniów. Na szeroko zarysowanym tle teoretycznym (językowy obraz świata, punkt widzenia, profilowanie a utrwalony w polskiej kulturze obraz szkoły) autor analizuje słownictwo uczniowskie związane ze szkołą, które pochodzi z dwóch słowników gwary uczniowskiej (z lat 1991 oraz 2003). Zrekonstruowany w ten sposób obraz szkoły jest zdecydowanie negatywny.

Z kolei Tatjana Navicka poddała analizie sposób definiowania leksemu *kosmopolityzm* w słownikach ogólnych języka polskiego (od 1861 do 2003 roku), słownikach ogólnych języka polskiego oraz wybranych słownikach wyrazów obcych. Ponadto przeprowadziła ankietę wśród 50 studentów kierunków humanistycznych. Porównanie wyników obu analiz wykazało, że leksykografowie są w swych definicjach dość konserwatywni i rozumienie tego leksemu przez przedstawicieli młodego pokolenia nie jest przez nich uwzględniane — co potwierdza wiedzę intuicyjną.

Tekst Alfonsa Gregoriego zawiera omówienie dwóch przykładów perswazyjnej komunikacji masowej, przy czym w pierwszym wypadku chodzi o perswazję stosowaną przez Diabła, w drugim zaś — przez Jezusa Chrystusa Garcię. Autor analizuje utwory dwóch różnych zespołów: The Rolling Stones oraz Extramoduro. Tekst jest ciekawy, podejmuje rzadko spotykaną tematykę, co z pewnością wpływa na tematyczne zróżnicowanie prezentowanego tomu.

Poza zagadnieniami ściśle językowymi sytuuje się artykuł Ryszarda Solika o wybranych przykładach średniowiecznej ikonografii religijnej. Autor zajmuje się perswazją poprzez obraz, który miał przede wszystkim pełnić funkcje użytkowe. Mamy tu do czynienia z teoretycznym nakreśleniem problemu, który można by ogólnie określić jako perswazja w kulturze, w danym wypadku przez wykorzystanie obrazów jako środków komunikacji społecznej.

Marcin Poprawa opisuje sposób prezentacji studium przypadku w telewizyjnym reportażu interwencyjnym — na przykładzie dwóch audycji telewizyjnych z cyklu „Uwaga” — poświęcone jakości produktów spożywczych. Omawia strategie perswazyjne: słownictwo wartościujące, poziom spójności globalnej (komunikowanie celu pracy reporterów), strategie dotyczące celu autoprezentacji (kreowanie postaci reportera-profesjonalisty). Praca omawia też różne kanały przekazu — werbalny i wizualny. Analiza prowadzi autora do konkluzji, że perswazja multimedialna programów tego typu ma uwiarygodnić najważniejsze intencje komunikacyjne oraz przekonać widzów o wiarygodności ekipy reporterskiej.

Ważnym i wciąż aktualnym zagadnieniem prostego języka zajmują się Tomasz Piekot i Marek Maziarz, pokazując indeks FOG Roberta Gunninga jako przykład miary przystępności polskich tekstów publicznych. Zasadniczym problemem jest dostosowanie — poprzez maksymalnie przystępną postać języka — tekstów funkcjonujących w sferze publicznej do możliwości odbiorczych osób o niepełnych kompetencjach komunikacyjnych. Jest to dobre i ciekawe opracowanie o mierzeniu stopnia trudności tekstu, przynoszące informacje również o tym, jak wiele osób w Polsce ma kłopoty ze zrozumieniem tekstów oficjalnych. Pracę kończy postulat, by elity intelektualne tworzyły teksty zgodne z ideą *plain language*.

Jak widać z krótkiego omówienia tekstów zamieszczonych w XXIV tomie „Języka a Kultury”, jest on zróżnicowany pod względem poruszanych w nim zagadnień. Większość opracowań odnosi się do wypowiedzi politycznych, są jednak również artykuły analizujące rozmowy codzienne, których uczestnicy skutecznie osiągają zamierzone cele. Na uwagę zasługują także prezentacja różnorodnych ujęć metodologicznych wykorzystywanych przez autorów, takich jak na przykład perspektywa językowego obrazu świata, kognitywizm, teoria stylu i analiza stylistyczna, opisy zróżnicowanego uniwersum gatunków mowy.

Redakcja ma nadzieję, że ze względu na wielość perspektyw badawczych i różnorodność tematyczną prezentowany Czytelnikom tom *Perswazja w języku i kulturze* będzie dla nich interesującą i wartościową lekturą.

Anna Dąbrowska